

РОЗДІЛ VI. КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.9.02-027.5434(477)

DOI <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2019-3/4-10>

Зарубіжний досвід протидії транснаціональній організованій злочинності

Єрмоленко Д. О.

Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
yermoldo@gmail.com

Ключові слова:

транснаціональна
злочинність, організована
злочинність, протидія
транснаціональній
організованій злочинності,
міжнародне співробітництво,
правоохоронні органи,
запобігання злочинам.

Надійшло до редколегії:

09.11.2019

Прийнято до друку: 07.12.2019

У статті досліджується зарубіжний досвід правового регулювання та практичних заходів, спрямованих на протидію транснаціональній організованій злочинності. Об'єктом дослідження стали суспільні відносини, які виникають в сфері протидії транснаціональній організованій злочинності. Предметом дослідження виступили зарубіжні нормативні положення, які регламентують протидію транснаціональній організованій злочинності, та практичний досвід окремих країн у цій сфері.

Проаналізовано та встановлено головні тенденції протидії транснаціональній злочинності у таких країнах, як Італія, Німеччина, Іспанія, Франція, США, Польща, Румунія, Болгарія. Розкрито загальні особливості транснаціональної організованої злочинності. За результатами дослідження виокремлено низку положень, які мають суттєве значення і які доцільно врахувати при вдосконаленні структури та організації роботи підрозділів, уповноважених протидіяти транснаціональній організованій злочинності в Україні.

Foreign experience in countering transnational organized crime

Yermolenko D. O.

Zaporizhzhia National University, 66, Zhukovskiy str., Zaporizhzhia, Ukraine
yermoldo@gmail.com

Key words:

crime, organized crime,
counteraction to transnational
organized crime, international
cooperation, law enforcement,
crime prevention.

The article explores foreign experience of legal regulation and practical measures aimed at counteracting transnational organized crime. The focus of the study was on public relations that emerge in the field of countering transnational organized crime. The subject of the study was foreign regulations governing transnational organized crime and the practical experience of individual countries in this field. Major trends in countering transnational crime in countries such as Italy, Germany, Spain, France, USA, Poland, Romania and Bulgaria have been analyzed and identified.

The general features of transnational organized crime are revealed, namely: the risk of crime in more than one country; the nature of the crime; characterization of the offender or at least one of the group members as a person involved in committing crimes in the territory of other states; the behavior of the offender or his accomplices. In order to define a crime as transnational, it is necessary to pay attention to: nationality of the offender: for each individual country, the crime committed is transnational if it is committed by a foreigner (and not only); dynamics of crime: local (national) crime has mostly static characteristics, the main one being the attachment of most criminals to their place of residence; the organization of transnational crime: transnational crime in today's context is predominantly in the form of transnational criminal organizations; professionalism of transnational crime is considered as: high level of possession of criminal skills; full-time, permanent employment as a way of earning income.

It is proved that in Ukraine in modern conditions the main body in the national system of counteraction to transnational organized crime should be the authorized unit of the National Police. This will ensure effective cooperation of law enforcement agencies, provide for interagency meetings, set up joint investigative teams to identify, investigate and terminate organized crime groups.

According to the results of the research, a number of provisions that are of significant importance and which should be taken into account in improving the structure and organization of the work of units authorized to counteract transnational organized crime in Ukraine are highlighted: 1. Centralization. In organizing the activities of foreign units to counteract transnational organized crime, a clear vertical of subordination to the center is established, any forms of "double subordination" are impossible. 2. Lack of formalism. The performance of special units in the fight against transnational organized crime is evaluated in a special way. 3. Legal regulation. On the basis of legal norms the basic approaches are formed, powers and mechanisms of functioning of specialized law enforcement bodies are established. 4. Complexity.

Транснаціональна злочинність є однією з найгостріших і складних проблем, які постають перед світовим співтовариством у XXI столітті. Вона суттєво впливає на всі сфери суспільного життя, порушує нормальне функціонування соціальних, економічних і політичних інститутів різних країн, є реальною загрозою безпеки держави та суспільства. В сучасних умовах правоохоронним органам надзвичайно складно контролювати та викривати добре організовані та оснащені транснаціональні кримінальні угруповання, які використовують насильство та підкуп, діють на території, що охоплюється юрисдикцією різних країн.

Підвищення ефективності протидії транснаціональній злочинності та її окремим проявам є проблемою, яка викликає постійне занепокоєння більшості держав і наднаціональних утворень, перш за все на рівні Організації Об'єднаних Націй.

На теоретичному рівні проблеми транснаціональної злочинності привернули увагу дослідників ще в минулому столітті. Так, у 1987 р. вітчизняні вчені-криміналісти виділяли такі ознаки транснаціональних злочинів: небезпека злочину більш ніж для одної країни; природа вчиненого злочину; характеристика злочинця або хоча б одного з учасників групи як особи, яка причетна до вчинення злочинів на

території інших держав; поведінка злочинця або його співучасників [1, с. 230].

Для визначення злочину як транснаціонального необхідно звертати увагу на:

– громадянство злочинця: для кожної окремої країни вчинений злочин є транснаціональним, якщо він вчинений іноземцем (і не тільки ним);

– динаміку злочину: місцева (національна) злочинність має в основному статичні характеристики, головною з яких є прив'язаність більшості злочинців до місць свого постійного проживання. У свою чергу транснаціональна злочинність проявляється у постійному русі і динаміці. Особи, які вчиняють транснаціональні злочини, можуть пересуватися з однієї країни до іншої та не мати постійного місця проживання;

– організованість транснаціональної злочинності: транснаціональна злочинність в сучасних умовах існує переважно у вигляді транснаціональних злочинних об'єднань;

– професіоналізм транснаціональної злочинності розглядається як високий рівень володіння злочинною майстерністю; заняття, що здійснюється на постійній основі, як спосіб отримання доходів [2, с. 111].

Сьогодні держави та їх компетентні органи об'єднують свої зусилля у протидії транснаціональним злочинам. Така протидія здійснюється, як правило, через комплекс заходів щодо окремих злочинів і злочинності загалом. Вперше проблема транснаціональної злочинності міжнародним співтовариством була усвідомлена та отримала юридичне закріплення на П'ятому Конгресі ООН (Женева, 1975 р.), де було визнано, що злочинність у формі міжнародного бізнесу є більш серйозною загрозою ніж «традиційні» форми злочинної поведінки.

Питання соціально-правового контролю діяльності транснаціональних злочинних структур безпосередньо *Herald of Zaporizhzhia National University. Jurisprudence*

залежать від рівня адаптації національного законодавства до змін злочинності, її високоорганізованих форм. Такі зміни стосуються, передусім, положень про кримінальну відповідальність за участь у діяльності злочинних формувань і питань конфіскації злочинних активів [3, с. 67].

В окремих європейських країнах існування злочинного формування визнається окремим злочином. При цьому суспільна небезпека злочинних формувань визнається підвищеною незалежно від тяжкості злочинів, для скоєння яких вони створюються. Особливо необхідно виділити італійську правову модель, яка встановлює кримінальну відповідальність за членство у кримінальному угрупованні та застосовує принцип «презумпції винуватості» за окремі види злочинів, що полягає у покладанні на підозрюваного в отриманні незаконних доходів обов'язку доводити легальність їх походження.

В Особливій частині Кримінального кодексу Італії містяться основні статті, присвячені організованій злочинності, які входять до складу Глави V «Злочини проти загального порядку». Так, у ст. 416 йдеться про «злочинні угруповання», а у ст. 416.2 – про «мафію». Перша норма має історичні зв'язки з попередніми кримінальними кодексами (Кодексом Дзанарделлі 1898 р. І Кодексом Рокко 1930 р.), що виникли під впливом позитивістської школи, яка виходила із соціальної небезпеки злочинної діяльності окремих особистостей та угруповань. Друга норма з'явилася після публікації Доповіді американської комісії у 1965 р. і прийняття Закону про організовану злочинність 1975 р. для боротьби з мафією в США [3, с. 47].

Італійська кримінально-правова доктрина передбачає, що вирішення проблеми протидії транснаціональній злочинності можливе лише шляхом закріплення всіх необхідних заходів у спеціальних законах. Всі питання протидії транснаціональній злочинності

перебувають під контролем Міністерства внутрішніх справ Італії.

У Німеччині при Міністерстві внутрішніх справ створено Федеральне відомство кримінальної поліції (Bundeskriminalamt або ВКА), яке займається боротьбою з транснаціональною організованою злочинністю та тероризмом, корупцією в органах державного управління, проявами релігійного та міжетнічного екстремізму, злочинами в економіці, пов'язаними з «відмиванням» грошей, незаконним обігом наркотиків, проституцією тощо. Для виконання цих завдань ВКА має необхідне правове, кадрове та технічне забезпечення, а також потужний банк оперативних даних INPOL. Також ВКА має необхідну науково-технічну базу та займається аналітичною обробкою оперативної та відкритої інформації, зокрема закордонної, розробляє стратегію та тактику дій поліції на перспективу, впроваджує нові зразки спеціальної криміналістичної техніки, успішно вирішує питання підготовки та перепідготовки кадрів [3, с. 55].

ВКА є членом 80 міжнародних організацій, які займаються координацією протидії транснаціональній організованій злочинності, виконує роль національного центрального бюро Німеччини у питаннях співробітництва з Інтерполом. За ініціатииви ВКА у прикордонних регіонах створені спільні з іншими державами поліцейські підрозділи (ЕРІСС), діяльність яких безпосередньо пов'язана із попередженням транснаціональної злочинності.

У Кримінальному уложенні Німеччині (ст. 129) передбачено відповідальність за створення та участь у злочинному угрупованні [4]. Ця норма спрямована на попередження створення та подальшого функціонування злочинних угруповань, метою діяльності яких є скоєння протиправних діянь. Протиправність і караність таких злочинних угруповань впливає з цільової установки його членів, яка є

ворожою до правопорядку, і яку вони планують, зловживаючи свободою на створення об'єднань.

Кримінальне законодавство Іспанії передбачає кримінальну відповідальність за членство в організації, яка має на меті здійснення виробництва, розподілу, торгівлі наркотиками (ст. 371 КК). При цьому керівникам або відповідальним особам таких організацій міра позбавлення волі призначаються на одну ступінь вище ніж іншим членам організації. Іспанське законодавство передбачає кримінальну відповідальність за створення інших незаконних організацій, зокрема таких, які мають на меті скоєння злочину; у вигляді озброєних банд, формувань або терористичних груп; таких, що мають законні цілі, але використовують для їх досягнення насильницькі методи (залякування або контроль за особистістю), спонукають або підбурюють до дискримінації, ненависті стосовно окремих осіб, груп або об'єднань через мотиви ідеології, релігії, переконань, етнічної, расової чи національної приналежності їх членів або будь-кого з них, статі, сімейного стану, хвороби чи інвалідності (ст. 515 КК) [5, с. 390].

У Кримінальному кодексі Франції закріплена така форма злочинного угруповання як «об'єднання злочинців» і встановлюється кримінальна відповідальність за участь у ньому. Відповідно до ст. 450-1 КК Франції «об'єднанням злочинців» є будь-яка сформована група або змова з метою підготовки, яка характеризується одним або декількома фактами, одного або декількох злочинів. Окрім ст. 450-1, у КК Франції закріплені інші склади злочинів, що стосуються транснаціональної організованої злочинності. Зокрема, встановлюється кримінальна відповідальність за «бандитську діяльність» (ст. 132) та «організовану діяльність торгівців наркотиками» (ст. 222-34 КК Франції) [6].

Багаторічний досвід протидії транснаціональній організованій

злочинності мають США, де, окрім законів штатів і федеральних законів RICO (вплив «рекету» та корумповані організації), ССЕ (закон про постійно діюче злочинне об'єднання), застосовуються надзвичайні повноваження спеціальних органів щодо фізичного усунення відповідних осіб.

Основними сферами діяльності транснаціональної організованої злочинності у США є торгівля наркотиками, людьми, «відмивання» кримінальних грошей, корупція, тероризм. Особливостями цих видів злочинів є їх глобальний або транснаціональний характер. Тому зусилля США, спрямовані на протидію таким злочинам, розглядаються у взаємозв'язку з іншими країнами та регіонами світу [3, с. 154].

Проблеми транснаціональної злочинності дуже актуальні також для держав колишнього «соціалістичного табору», починаючи з 90-х років ХХ ст. Кримінальний кодекс Республіки Польща передбачає відповідальність за участь в організованій групі чи співтоваристві, які мають на меті скоєння злочинів (ст. 258 §1); за створення такої групи чи співтовариства та керівництво ним. Крім того, КК Польщі містить заохочувальну норму (ст. 258), відповідно до якої особа, яка добровільно відмовилася від участі у групі чи співтоваристві та повідомила органу, який здійснює переслідування злочинів, про всі суттєві обставини вчиненого діяння або запобігла скоєнню запланованого злочину, не підлягає відповідальності за злочин, передбачений ст. 258 КК Польщі [7].

Загалом протидія транснаціональній злочинності в країнах Східної Європи характеризується змінами національних і пріоритетом європейських стандартів нормативних документів Європейського Союзу, що пояснюється вступом до ЄС. Для окремих країн стан протидії транснаціональній злочинності, корупції, наркотрафіку був окремою умовою вступу до ЄС.

Так, діяльність румунських правоохоронних органів щодо протидії транснаціональній злочинності сконцентрована навколо нейтралізації злочинних угруповань, які намагаються облаштуватися в країні шляхом створення злочинних організацій, вербовки нових членів, впливу на законодавчі, виконавчі та судові органи державної влади. Територія Румунії часто використовується транснаціональною організованою злочинністю для транспортування наркотиків, «відмивання» грошей, незаконної міграції.

У Болгарії проблеми протидії транснаціональній організованій злочинності також є актуальними, оскільки, окрім внутрішніх передумов, на ситуацію суттєво впливають транснаціональні злочинні угруповання, особливо у сфері наркотогівлі та секс-індустрії. Перед вступом до ЄС Румунія та Болгарія здійснили низку комплексних заходів щодо створення системи протидії транснаціональній організованій злочинності [5, с. 117].

Одночасно з цим активізувалася міжнародна діяльність щодо взаємодії з правоохоронними органами держав-членів ЄС і міжнародними структурами з протидії транснаціональній організованій злочинності. За результатами спільних дій правоохоронних структур ЄС і державних органів, посилення митного та податкового контролю вдалося суттєво обмежити економічну та фінансову бази транснаціональної організаційної злочинності, що суттєво обмежило активність організованих злочинних груп на території зазначених держав.

В Україні в сучасних умовах системних змін у діяльності правоохоронних і розвідувальних органів, створення нових правоохоронних інституцій суттєво збільшився перелік органів, уповноважених протидіяти організованій злочинності, зокрема транснаціональному її сегменту (Державне бюро розслідувань, Національна гвардія України,

Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів).

Враховуючи європейський досвід і міжнародну практику, головним органом у загальнодержавній системі протидії транснаціональній організованій злочинності, на переконання Г.П. Жаровської, має бути уповноважений підрозділ Національної поліції. Це дозволить забезпечити ефективну взаємодію правоохоронних органів, передбачити проведення міжвідомчих нарад, створення спільних слідчо-оперативних груп для виявлення, розслідування та припинення діяльності організованих злочинних угруповань [7, с. 473].

За результатами проведеного аналізу зарубіжного досвіду організації співробітництва з протидії транснаціональній організованій злочинності можна виокремити низку положень, які мають суттєве значення і які доцільно врахувати при вдосконаленні структури та організації роботи аналогічних підрозділів в Україні:

1. Централізація. В організації діяльності зарубіжних підрозділів із протидії транснаціональній організованій злочинності встановлена чітка вертикаль підпорядкування центру, будь-які форми «подвійного підпорядкування» не можливі. Разом із тим, ці підрозділи повністю автономні, оскільки діє система відомчих переваг з оперативної роботи перед іншими підрозділами поліції (наявність спеціального правовстановлення, що політичним шляхом забезпечує цільове використання підрозділів боротьби з транснаціональною організованою

злочинністю, їх особливі прерогативи, статус, юрисдикція, підпорядкування тощо).

2. Відсутність формалізму. Результативність діяльності спеціальних підрозділів боротьби з транснаціональною організованою злочинністю оцінюється особливим чином. Не існує формалізованої системи звітності, за якою оцінюється ефективність службової діяльності. Наприклад, у США щорічно ФБР публікує статистичні дані щодо кримінальної злочинності, а одним із критеріїв оцінки його діяльності є кількість засуджених організаторів (керівників) злочинних організацій.

3. Нормативно-правова регламентація. На підставі правових норм сформовані основні підходи, встановлюються повноваження та механізми функціонування спеціалізованих правоохоронних органів (наприклад, робота «під прикриттям» спеціальних агентів у злочинній групі виключає можливість притягнення їх до кримінальної відповідальності за злочинну діяльність) [5, с. 314].

4. Комплексність. У протидії транснаціональній організованій злочинності реалізовані керівні принципи, які містяться у стандартах і нормах ООН, що стосуються залучення до співробітництва засобів масової інформації, розробки та впровадження детальних правових програм, практики конфіскації доходів, отриманих від злочинної діяльності, встановлення надійних запобіжників між фінансовими ринками та ринками незаконно набутого капіталу, наділення правоохоронних органів належними повноваженнями та матеріально-технічними засобами тощо.

Література

1. Специализированный курс криминалистики : учебник / под. ред. М. В. Салтевського. Киев : НИ и РИО КВШ МВД СССР, 1987. 384 с.
2. Транснаціональна злочинність : криміналістичний аналіз : монографія / за ред. П. Д. Біленчука. Київ : КИЙ, 2011. 52 с.
3. Басецкий И. И., Легенченко Н. А. Организованная преступность. 2-е изд., испр. и доп. Минск : Академия МВД Республики Беларусь, 2002. 551 с.

4. Strafgesetzbuch – StGB. URL : <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/BJNR001270871.html>.
5. Пихов А. Х. Теоретические основы противодействия транснациональной преступности : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Краснодар, 2017. 488 с.
6. Кримінальний кодекс Французької Республіки. Київ : ОВК, 2017. 348 с.
7. Кримінальний кодекс Республіки Польща. Київ : ОВК, 2016. 138 с.
8. Жаровська Г. П. Теорія та практика протидії транснаціональній організованій злочинності в Україні : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ : НАВС, 2019. 593 с.

References

1. Saltevskiy, M. V. and other (1987), *Spetsializirovanniy kurs kriminalistiki* [Specialized Criminalistics course], Kiev, USSR.
2. Bilenchuk, P. D. and other (2011), *Transnatsional'na zlochynnist' : kryminalistychnyi analiz* [Transnational crime : a forensic analysis], Kyiv, Ukraine.
3. Basetskiy, I. I. and Legenchenko N.A (2002), *Organizovannaya prestupnost'* [Organized Crime], Minsk, Belarus.
4. Strafgesetzbuch – StGB, available at : <http://www.gesetze-im-internet.de/stgb/BJNR001270871.html>.
5. Pikhov, A. H. (2017), “Theoretical foundations of combating transnational crime”, Thesis abstract for Doct. Sc. (Jurisprudence), 12.00.08. Krasnodar, Russia.
6. The Criminal Code of the French Republic (2017), OVK, Kyiv, Ukraine.
7. The Criminal Code of the Republic of Poland (2016), OVK, Kyiv, Ukraine.
8. Zharovs'ka, G. P. (2019). “Theory and Practice of Combating Transnational Organized Crime in Ukraine”, Thesis abstract for Doct. Sc. (Jurisprudence), 12.00.08. Kyiv, Ukraine.

УДК 343.98

DOI <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2019-3/4-11>

Про актуальні зміни законодавчого регулювання інституту судового контролю

Войтович Є. М.

*Запорізький національний університет, вул. Жуковського, 66, м. Запоріжжя, Україна
e.m.voytovich@gmail.com*

Ключові слова:

кримінальний процес, судовий контроль, оскарження дій, бездіяльності, оскарження рішень, реформування, інститут кримінального переслідування, судова система

У статті розглянуто особливості законодавчого врегулювання інституту судового контролю в кримінальному процесі України. Зокрема, надано визначення судового контролю як самостійного інституту процесуального закону з урахуванням як останніх змін у процесуальному законодавстві, так і з урахуванням змін, які почнуть діяти в законі з 01.01.2020 року щодо досудового розслідування кримінальних проступків. Вказано на недосконалість певних термінів процесуального закону, які, окрім іншого, впливають на зміст інституту

Надійшло до редколегії: